

C G EKLUND:

Att slåss i underläge

I den debatt som uppstått i flygplansfrågan har den allmänna värnplikten vid flera tillfällen ställts mot materielanskaffningen för försvaret. Har vi råd med bådadera? Vore det tänkbart att lägga om till ett yrkesförsvar? Generallöjtnant C G Eklund, chef för Östra militärområdet, har på Svensk Tidskrifts begäran skrivit en artikel som klargör vad allmän värnplikt innebär och hur den utnyttjas. Men han skriver också om hur syftet med den kan undergrävas. Det är ett ovärdigt och oansvarigt spel för galleriet att komma med förslag om förkortad utbildningstid som inte ger, och som inte kan ge, godtagbara resultat.

I samband med flera försvarsutredningar efter andra världskriget har den allmänna värnplikten granskats och jämförts med något slag av "yrkesförsvar". Man har konstaterat att yrkesförsvaret blir mycket dyrare och ger helt otillräckligt antal förband. I sådana sammanhang har framhållits att Sverige är lika stort som den sammanlagda ytan av Västtyskland, Österrike, Schweiz, Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Dessa sex länder har dock cirka 100 miljoner invånare mot våra cirka 8.

Vårt nuvarande försvars struktur är anorlunda än många andra små länders. Det finns flera förklaringar till det. En orsak är att vi är helt hänvisade till oss själva för att klara vår säkerhet mot yttre hot. Detta ligger i linje med vår sedan länge förda säkerhetspolitik och stämmer med FN-uttalanden om varje lands rätt att försvara sig då det behövs.

Grundläggande för uppbyggnaden av vår försvarsmakt är

att det militära försvaret är en del av totalförsvaret,

att vi har allmän värnplikt anpassad till våra svenska förhållanden,

att vi har en så vittförgrenad och långt driven mobiliseringsorganisation, att vi inte behöver ha särskilda beredskapsförband under normala fredsförhållanden,

att vi har en utbildningsorganisation i fred som skall säkerställa att våra krigsförband kan lösa sin huvuduppgift omedelbart efter mobilisering,

att så långt det är rimligt och möjligt vi själva producerar vår försvarsmateriel.

Om man nu av dessa fem förutsättningar väljer att behandla den allmänna värnplikten, uppstår frågan vilka kvalitetskrav vi bör ställa på denna. Ett minimum måste vara att vi med säkerhet kan producera och mobilisera förband som kan lösa sin huvuduppgift omedelbart efter mobilisering. Annars rubbas ju grunden för både den tredje och den fjärde förutsättningen, och försvarets andel i vår säkerhetspolitik försämras i hög grad.

Även vid ringa skärpning av den utrikespolitiska situationen kan det då också bli nödvändigt att fatta svåra politiska beslut: en tidig, kanske alltför tidig mobilisering kan bli nödvändig inte minst av det moraliska skälet, att regeringen annars vid en ytterligare skärpning skulle tvinga utbildade eller i vart fall otillräckligt utbildade förband att ta emot den första stöten vid ett angrepp.

Kvalitetskraven förverkligas

Hur bestämmer man de nämnda kvalitetskraven? Enligt den parlamentariska värnpliktsutredningen 1960 (VU 60), som är grunden för vårt nuvarande värnpliktsystem, hör grundutbildning och repetitionsutbildning nära samman. Det ligger ett omfattande detaljarbete bakom VU 60 beräkning av grundutbildningens längd och omfattning. Eftersom alla inte behöver ha lika lång utbildningstid gjordes en kraftig differentiering mellan 8 1/2 och 15 månader. En ledstjärna var att åstadkomma minsta möjligt avbräck i det civila livet för den värnpliktige. Därför anpassades värnpliktsutbildningen i största möjliga grad till skolornas och universitetens terminer. För att förkorta

den sammanlagda tiden så mycket som möjligt räknade man med i medeltal 48 timmars övningstid per vecka förutom tid för vakt-tjänstgöring, beredskap, materielvård m m.

För några år sedan minskades av ekonomiska skäl grundutbildningstiden till 7 1/2 månad för huvuddelen av de värnpliktiga men fortfarande med en kraftig differentiering. Som en följd av det civila samhällets utveckling mot kortare arbetsvecka m m har utbildningstiden även i övrigt krympts. Nu är mellan en dryg tredjedel och hälften av den utbildningstid som VU 60 ansåg nödvändig borta. Naturligtvis har utbildningsanordningarna blivit bättre och metoderna effektivare men detta kan bara kompensera en begränsad del av det stora bortfallet av övningstid.

Det ursprungliga målet för utbildningen har därför måst sänkas för att inte ställa anställt befäl och värnpliktiga inför rent omöjliga uppgifter. Mycket har prutats bort av det som man bör kräva med hänsyn till en eventuell angripares förmåga. Det gäller t ex sådana saker som strid i mörker, strid i bebyggelse och att behärska flera vapen. Bristerna blir ännu större om man minskar övningstiden, inklusive tid för vakt- och beredskapstjänst, till i medeltal 40 timmar per vecka, så som Värnpliktskonferensen föreslagit. Den förlängning av den totala värnpliktstiden med några veckor som skulle behövas för att kompensera detta vill man inte godta.

VU 60 kom fram till att krigsförbanden borde repetitionsövas vart fjärde år. De värnpliktiga byter bostadsort och därmed krigsplacering i så stor omfattning att förbanden annars får alltför mycket ny perso-

nal mellan övningarna. Vidare glömmar man mycket under längre tid än fyra år och förbandens organisation, materiel och taktik vidareutvecklas.

Genom det kompensationsystem som statsmakterna beslutat för försvaret har anslagen inte hållit jämna steg med pris- och löneökningarna. Därför har också repetitionsövningarna måst minskas kraftigt och är nu omkring hälften av vad VU 60 räknade med som nödvändigt. Man har skurit ned både det antal förband som repetitionsövas och för en del förband även övningens längd. Det betyder att vissa enskilda förband – även kvalificerade sådana – inte repetitionsövats på 8–10 år.

Det är först på senare tid som man kunnat se de sammanlagda konsekvenserna av både förkortad grundutbildning och inställda eller avkortade repetitionsövningar. I en del fall resulterar detta i att förbanden inte kan lösa sin uppgift omedelbart efter mobilisering, dvs att en av förutsättningarna för försvarsmaktens struktur naggats i kanten.

Fred och krig

Det är mot denna bakgrund som man måste se de förslag som framförts om att minska grundutbildningen till fem månader eller mindre. Sådana förslag borde kompletteras med uppgifter om hur man tror att svenska förband med värnpliktiga som utbildats på det sättet kan klara sig mot angripare med kanske två års utbildning. Visserligen skulle grundutbildning om fem månader kunna innebära att man får plats på ett och samma utbildningsförband med två omgångar värn-

pliktiga per år. Härigenom skulle fredsorganisationen teoretiskt kunna minskas avsevärt. Men en så kort utbildningstid leder till en annan försvarsmakt än den nuvarande där uppgifterna måste bli betydligt enklare än för närvarande. Dessutom innebär en kraftig minskning av fredsorganisationen att vi inte har någon reservkapacitet att kompletteringsutbilda förband på det sätt som skedde vid andra världskrigets början, då vi tvingades reparera tidigare försummelser.

Under den kommande perioden minskar antalet ungdomar som kommer upp i värnpliktsåldern. Det blir en svår uppgift att fördela personalresurserna så att totalförsvarets olika delar blir rätt tillgodosedda. Under fredskriser är det naturligt att vi försöker bevara vår normala levnadsstandard och göra minsta möjliga ingrepp i fredssamhället. Situationen blir en annan då samhället i sin helhet krigsorganiseras. Då är det främsta syftet att totalförsvaret om möjligt skall vara krigsavhållande och att vi och vårt samhälle kan överleva. Eftersom försvarsmakten bygger helt på mobilisering måste dess personalbehov tillgodoses. För de civila delarna av totalförsvaret kan hänsyn bara tas till sådana funktioner som är oundgängliga i krig.

Det blir svårt att helt befria t ex vissa yrkesgrupper från värnpliktstjänstgöring i fred eftersom man måste räkna med att varje människa byter yrke och arbetsplats flera gånger under sin aktiva tid. För att samhället i krig skall kunna utnyttja våra begränsade personella resurser måste det finnas en bas att utgå från och återvända till vid sådana byten. Den allmänna värnplikten –

utan mer eller mindre dold kategoriklyvning – löser detta problem på ett enkelt och smidigt sätt.

Om en del av de värnpliktiga utbildas exklusivt för t ex civilförsvaret eller det ekonomiska försvaret minskar den militära krigsorganisationens omfattning framförallt ifråga om arméförband.

En klar tendens i den militära utvecklingen hos eventuella angripares förband är den ökade luftrörligheten. Det stämmer då dåligt att minska omfattningen av försvarsmaktens krigsorganisation när man betänker vårt lands storlek. Om en angripare vill trycka på oss sin politiska vilja är det naturligt och logiskt att Sverige måste besättas (ockuperas) helt eller delvis. Det är svårt att tänka sig att det kan ske utan en invasion över kust, gräns och genom luften. Även mot den bakgrunden måste man se behovet av många militära förband i vårt land.

Genom de undersökningar som görs regelbundet kan man konstatera att försvarsviljan i Sverige ligger på en hög nivå. Känslan för vars och ens rätt och skyldighet att försvara sig och sitt om det behövs är stark och utbredd. Försvarsviljan är också kopplad till uppfattningen om Sverige som ett bra land att leva i. Den gamla klyschan om "det befästa fattighuset" och dess nya motpol "den oförsvarade lyxvillan" är överdrifter som man kan bortse från.

Som ett tecken på positiv försvarsvilja måste man också se utvecklingen inom hemvärn och frivilligorganisationer. Hemvärdet har aldrig – inte ens under andra världskriget – haft en sådan omfattning som för närvarande. Även tillströmningen till frivilligorgani-

sationerna är med få undantag god. Många kvinnor och män, unga och gamla, lägger ned omfattande tid och arbete, många gånger med betydande ekonomiska uppoffringar. Denna tendens är helt klar i en tid då somliga anser att opinionen för försvaret är likgiltig eller negativ och i en tid då fritiden kanske är den heligaste av alla heliga kor. Kanske är en del av förklaringen att det i breda folklager börjar växa fram en uppfattning om att nu har politikerna låtit försvaret halka allt för långt ned i utförsbacken.

Allmän värnplikt kontra yrkesförsvaret

Med nuvarande målsättning finns det inga motsättningar mellan ett tekniskt utvecklat försvar och värnpliktsförsvaret. Värnpliktiga tjänstgör i kvalificerade befattningar i en omfattning och på en sådan nivå att det väcker förvåning och respekt utomlands. Tag t ex stridsvagnsförare, tekniker i maskinrummet på en gasturbindriven torpedbåt, systemtekniker vid kustartilleriet eller flygplan- och vapenmekaniker vid flygvapnet. Detta fungerar utmärkt och ingenting tyder på att det inte skulle göra det också i framtiden. Det vore slöseri med våra nationella resurser att inte ta tillvara den höga utbildningsnivå som vi har.

Det finns på vissa håll en påtaglig rädsla för en svensk försvarsmakt uppbyggd med enbart yrkesfolk och korttidsanställda specialister. Gunnar Nilsson i LO har t ex gjort klara uttalanden i denna fråga. I vårt land är det inte möjligt, varken med nuvarande organisation av försvarsmakten eller med ett rent yrkesförsvaret, att det militära etablis-

manget skulle kunna spela en sådan roll som tex i en del sydamerikanska stater. Men även i vårt stabila samhälle finns det tydligen ett politiskt behov av något slags kontrollfunktion så att försvaret inte kan bli en inrikespolitisk maktfaktor. Kanske är den insyn som information till en lekmannastyrelse kan åstadkomma det tyngsta skälet för att över huvudtaget ha sådana styrelser på olika nivåer.

Det sägs ibland i debatten att vi måste gå in mera för ett folkförsvar. Det är svårt att inse att man skulle kunna komma särskilt mycket längre på den vägen när man betraktar att i vår nuvarande krigsorganisation är drygt två procent aktivt befäl, knappt två procent reservpersonal och återstoden dvs c:a 96 procent värnpliktiga.

All frivillig försvarsverksamhet vilar egentligen på den allmänna värnpliktens grund. Den är också en form av insyn i försvarsmakten och dessutom en utomordentlig tillämpning av folkförsvarstanken. Det borde vara ett stort – och inte särskilt tungt – ansvar för politikerna att mera ta hänsyn till denna opinion som till sin omfattning förefaller vara betydligt större än den högröstade minoritet som tidvis alltför mycket dominerat och snedvridit debatten.

Syftet med försvaret

Med vårt lands specifika förutsättningar är den allmänna värnplikten inte bara en grund för inriktningen av vårt försvarstänkande och försvarsmaktens struktur utan också i hög grad en konsekvens av syftet med vårt försvar. Det finns då anledning att

fråga sig om några av de ingångsvärden som använts tidigare då försvarsmaktens struktur fastlagts har radikalt förändrats och borde medföra ändrade ställningstaganden. Utvecklingen av den militärpolitiska bilden är i många viktiga avseenden någorlunda förutsebar. Det pågår liksom hittills en fortlöpande utveckling utomlands av militärorganisation, utbildning, materiel m m. Detta motiverar i och för sig inte drastiska förändringar i vårt försvars struktur. Det gäller även avvägningen mellan kärnvapen respektive konventionella angrepp, liksom också risken för invasion. Medan de militära möjligheterna till angrepp mot oss kan överblickas någorlunda, är den stora osäkerheten förknippad med hur dessa möjligheter kommer att utnyttjas och hur utländska statsmän agerar i olika situationer. Hur kommer tex en ny ledargeneration i Sovjet att agera i framtiden eller vad kommer att hända i Sydosteuropa då Tito inte längre styr Jugoslavien?

Utgångspunkten för många av det nuvarande försvarets kritiker har varit tesen att vi inte har råd att i framtiden hålla oss med ett sådant försvar som vi hittills haft. På Centralförbundet för befälsutbildning (CFB) riksstämma i början av 1979 kom statssekreterare Inga Thorsson in på denna fråga. Hon nämnde därvid att visserligen ligger vi högt på listan över offentliga försvarskostnader per capita med vår nionde plats bland världens länder. Men hon framhöll också att vi ligger på femte plats när det gäller bruttonationalprodukt (BNP) per capita. Och ifråga om utgifter för utbildning och hälsovård ligger vi på första plats, liksom vi är i

främsta ledet ifråga om biståndsinsatser till tredje världen.

Innebörden av Inga Thorssons uttalande måste vara att Sverige, trots allt tal om motsatsen, är ett rikt land som hittills lyckats hålla ett relativt starkt försvar utan hinder för samhällsutvecklingen i övrigt. Det är inte heller nu fråga om drastiska höjningar av försvarsutgifterna. Målsättningen är att åtminstone bibehålla den reella köpkraften. Vad det gäller är att hålla en nivå om cirka 3,5 procent av bruttonationalprodukten (BNP) för att få ett allsidigt försvar med fält- och lokalförsvarförband ur armén, fartygs- och kustartilleriförband samt jakt-, attack- och spaningsflyg.

Egentligen är detta en fråga om hur vi upplever behovet av trygghet. Inre trygghet i form av meningsfullt arbete, bostad, sjukvård och utbildning är konkreta och uppenbara frågor för var och en. Den yttre tryggheten, dvs säkerheten mot risken att förlora friheten genom våld av militär art eller hot om sådant våld, är mindre påtaglig trots många bevis på att världen ingalunda är så avspänd och fredlig som vi alla önskar.

Allmänheten måste få sådan information i försvarsfrågorna att den har en reell möjlighet att göra en avvägning av samhällets resurser med hänsyn till behovet av både inre och yttre trygghet.

Chefen för marinen, viceamiral Per Rudberg, har nyligen dragit en parallell mellan värnplikt och skolplikt, dock utan att ta ställ-

ning till frågan om kvinnlig värnplikt. Man borde enligt honom föra frågan om den allmänna värnpliktens vara eller icke vara åt sidan på samma sätt som ingen numera diskuterar skolpliktens vara eller icke vara. Han säger dock att precis som man kan diskutera skolpliktens utformning bör man också kunna diskutera den allmänna värnpliktens tillämpning utan att konstruera ett motsatsförhållande mellan allmän värnplikt och de vapen och stridsmedel som behövs för våra värnpliktiga och för ett allsidigt försvar. Man kan möjligen göra den reflexionen att ifråga om vårt försvar är vi i ännu högre grad beroende av vad som sker internationellt än då vi utformar skolplikten.

Den allmänna värnplikten behövs om vi även i fortsättningen skall kunna ha en balanserad och allsidig försvarsmakt med ungefär nuvarande möjligheter att stödja svensk säkerhetspolitik. Men om det skall vara någon mening med den allmänna värnplikten kan utformningen av den inte göras utan hänsyn till förutsättningarna för försvarsmakten. Förslag om t ex fem månaders grundutbildning ter sig mot den bakgrunden tillsammans med oülräckliga repetitionsövningar som ett ovärdigt och oansvarigt spel för galleriet. Då blir det en falsk varudeklaration, falsk mot den svenska allmänheten. Utländska specialister har säkerligen förmåga att genomskåda vad den svenska försvarsmakten kan och inte kan.